

Erfv**o**gels

in beeld 2013

**Jonge torenvalken
ontdekken de wereld**

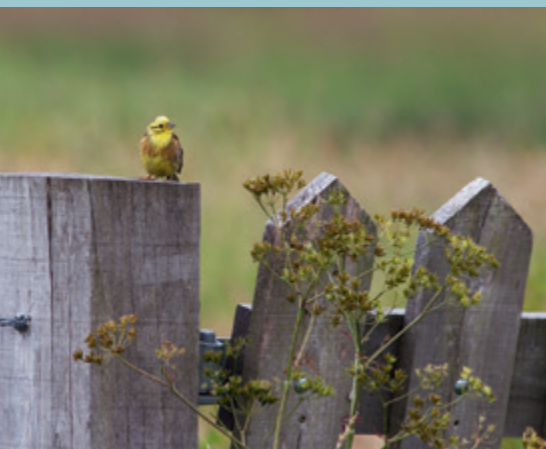
**Kerkuilen met
een ring**

**Trek van boeren-
zwaluw ontrafeld**

**Help de steenuil
op het droge!**

DEELGORS Jolke Altenburg

Beethovenvogeltje

Si-si-si-si-si-
stjèèèèèèèè, si-si-si-si-
si-stjèèèèèèèè... Her-
kent u hierin het begin
van de vijfde symfonie

van Beethoven? Dat klopt. Maar het is óók de zang van de geelgors! Geen toeval. Beethoven zou zich in een Weens park hebben laten inspireren door deze mooie geel gekleurde vogel, die ook in Nederland voorkomt.

Wie de geelgors een keertje bewust ziet én hoort, vergeet dat nooit meer. Zo verging het mij althans. Ergens in het voorjaar op het Sallandse platteland zat een mannetje - niet te missen door z'n gele kop - op een hekje te musiceren. Of, nou ja, maakte hij zijn territorium kenbaar en sloofde hij zich uit voor een vrouwtje.

De geelgors is zo'n vogel die wat met je doet, door z'n kleur en z'n zang. Hij hoort bij wat het 'kleinschalig cultuurlandschap' heet, vooral in het oosten van Nederland. Als er langs open plekken bosschages te vinden zijn, of bijvoorbeeld bosranden, heggen en houtwallen, dan voelt de geelgors zich daar op zijn gemak.

U als erfbezwoner kan de geelgors helpen. Bijvoorbeeld door stukjes grond 'ruiig' laten. Of zaai een strook met graan. In de winter kunt u zaden op de grond strooien en de voederplek sneeuwvrij houden. Zodra u het Beethovenvogeltje een keer op of rondom het erf hebt gespot, dan gaat u om voor deze vogel, net als ik.

Fred Wouters
Directeur Vogelbescherming Nederland

Inhoud

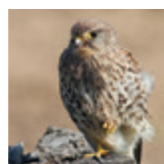

4 **De patrijs pikt (het) niet meer**
2013: jaar van de patrijs

Extra! Een uitneembare kalender voor uw mooiste vogelmomenten

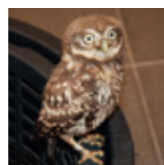
6 **Het nut van kerkuilen ringen**

10 **Jonge torenvalken ontdekken de wereld**
Van hulpeloos kuiken tot jongvolwassene

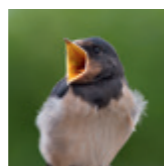
13 **Fries erfgoed doet de vogels goed**

20 **Help de steenuil op het droge!**
Hoe een veedrinkbak vogels redt

26 **Speciaal voor kinderen:**
Maak je eigen vogelspreekwoord en win een verrekijker!

28 **Boerenzwaluw schrijft eigen reisverslag**
Vogels op trektocht gevolgd via een chip

En verder

- 8 **Kerkuil: onverwachte erfbezwoner**
- 9 **Groningse grauwe gors behagen**
- 12 **Oud-nieuwslezer Gerard Arninkhof is in de ban van de torenvalk**
- 19 **Broedseizoen 2012**
- 22 **Hart voor steenuilen in West-Friesland**
- 23 **De grote huiszwaluwverhuizing**
- 24 **Gevleugelde gasten op het erf: sperwer, heggenmus, koekoek**
- 30 **Melkkoeien... en boerenzwaluwen**
- 32 **Brabantse Vrienden van de Patrijs**

HUISZWALUW Johan Drop

Erfvogels voelen zich thuis op het melkveebedrijf van Jan en Angeline Bouhuis in Albergen (Twente). Met hulp van zoon Marc managen ze 49 hectare land, zeventig melkkoeien... en erg veel erfvogels.

Rijk Twents vogelerf

Het is Jan en Angeline Bouhuis er veel aan gelegen om de vogels te plezieren. "Zonder vogels zou het heel erg leeg zijn en dat willen we niet." Ze kunnen met gemak tientallen soorten opnoemen die ze zien op hun bedrijf.

Verspreid over het erf hangen 76 nestkasten. Variërend van kerkuilnestkast tot huiszwaluwkom. Voor de steenuil is een variatie aan broedgelegenheden aanwezig. Niet alleen steenuilnestkasten, maar ook lege melkbussen, pijpen en nissen. "Zo hebben ze keuze." Voor de zwaluwen creëert Jan in het voorjaar een modderbad van zand, klei en mest

zodat ze stevige nesten kunnen bouwen. 's Winters zijn er muizen voor uilen en roofvogels. De muizen komen af op het kuilvoer. Alle moeite wordt beloond in Albergen. Johan Drop van de Natuur- en Vogelwerkgroep De Grutto uit Weerselo ringt er jonge steenuilen, kerkuilen en torenvalken. En dat allemaal op één erf. Een mooi trio. Bij het afscheid tonen Jan en Angeline hun fraaie vijver achter de boerderij. Jan wijst op de vishengel die in de kant steekt. "Daar strijkt in het najaar regelmatig een ijsvogel op neer," vertelt hij glimmend van trots. Ook de ijsvogel blijkt een erfvogel te kunnen zijn.

De familie Bouhuis. Tweede van rechts Johan Drop.

Colofon

Erfvogels in Beeld is een gezamenlijke uitgave van Vogelbescherming Nederland, Kerkuilen Werkgroep Nederland, STONE - Steenuilenoverleg Nederland, Hirundo en de Werkgroep Roofvogels Nederland. Dit magazine breekt een lans voor erfvogels bij alle bewoners van het Nederlandse boerenland. Het verschijnt jaarlijks, dit is editie vijf.

Projectleiding Arjan Berben, Jolke Altenburg
Eindredactie Nadja Jansma
Redactie Bennie van den Brink, Peter van Dam, Johan de Jong, Ronald van Harxen, Hanneke Sevink en Pascal Stroeken
Verdere bijdragen Paula Huigen, Hans Peeters, Tialda Hoogeveen, Rob Bijlsma, Marc van Leeuwen

Illustraties Arne van der Ree
Vormgeving Studio Saaid & Smale
Druk Roto Smeets Grafiservices

Oplage 60.000
Cover Jolke Altenburg
Achterplaat Marcel van den Bergh

Reacties naar
info@vogelbescherming.nl

Vogelbescherming Nederland
030 693 77 00
info@vogelbescherming.nl
www.vogelbescherming.nl

Stichting Kerkuilen Werkgroep Nederland
0512 3031 74 www.kerkuil.com

Stichting STONE Steenuilenoverleg Nederland
06 1029 2877
stone@steenuil.nl
www.steenuil.nl

Stichting Hirundo
0525 6213 47
www.boerenzwaluw.nl

Stichting Werkgroep Roofvogels Nederland
035 54 210 19
info@werkgroeproofvogels.nl
www.werkgroeproofvogels.nl

De patrijs pikt (het) niet meer

2013, JAAR VAN DE PATRIJS

De patrijs staat al lange tijd op de Rode lijst van Nederlandse broedvogels. Sinds 1960 nam de soort af met 95 procent. Vogelbescherming heeft daarom samen met SOVON Vogelonderzoek Nederland 2013 uitgeroepen tot 'Jaar van de Patrijs'. Beide organisaties willen door onderzoek meer gegevens over de patrijs verzamelen. Dat moet leiden tot beschermingsmaatregelen die uitsterven voorkomen. Daarnaast komen er proefprojecten die demonstreren hoe een goed patrijsgebied eruit moet zien, en hoe dit ingepast kan worden op het boerenbedrijf.

Meer informatie, ook over hoe u waarnemingen kan doorgeven, op: www.jaarvandepatrijs.nl

PATRIJS Hans Hut

Vroeger wist de patrijs de ogen op zich gericht van jagers en smulpapen. Nu bekommeren ook vogel- en natuurbeschermers zich om deze hoender, die alle aandacht nodig heeft om in Nederland te overleven.

Een ontmoeting met de patrijs is meestal 'vluchtig'. Je loopt door het veld, schrikt ineens op door een rasperig krieuw, krieuw, krieuw - zoiets als een draaiende sleutel in een roestig slot. Vanuit het niets vliegt er een groepje patrijzen voor je voeten op om wat verderop in een ruig veldje te verdwijnen. Wie patrijzen in al hun kleurenpracht wil zien, moet óf geduld hebben, óf geluk. Dan zie je de vogels een stofbad nemen, of een mieren-nest soldaat maken. De patrijs is een zeer geliefde plattelandsvogel, een icoon van het agrarisch landschap. Maar het gaat niet goed met deze plattelandsbewoner. In het noorden, midden en westen van Nederland heeft de patrijs grotendeels het veld geruimd. In vergelijking met 1960 is nu nog maar vijf procent over van het toenmalige aantal patrijzen: van honderdduizenden broedparen, naar zo'n tienduizend broedparen.

Stoppelveldjes

Wie de schets van het ideale patrijsgebied legt naast het huidige agrarische landschap, snapt meteen het probleem. In het intensief gebruikte platteland van nu kan de patrijs het niet bolwerken. Ruige plekjes waar de patrijs zijn nest bouwt, zijn vrijwel verdwenen. De insecten die hij als voedsel nodig heeft, zijn er steeds minder. Voeg daar nog de groot-schalige maai- en oogstmethodes aan toe, die dramatisch uitpakken voor eventuele nesten. Bovendien liggen na het oogsten de jongen voor de vos of havik voor het oprapen. Zonder hulp is de patrijs binnen tien tot twintig jaar mogelijk verdwenen uit Nederland. Om deze prachtige vogel te behouden is een ander soort landbouw nodig. Een land-

PATRIJS Rollin Verhulde/Vida

PAREL VAN BRABANT

'De parel van Brabant' verwijst naar de rijke natuur rond het Brabantse Heeze en Leende. Toch is ook hier de patrijs achteruit gegaan door de intensieve landbouw en het veranderde landschap. Lokale en provinciale natuurliefhebbers kozen daarom de patrijs tot ambassadeur voor een betere biodiversiteit. Met een veelzijdig, driejarig project poetsten de 'Vrienden van de Patrijs' de parel flink op. Met als resultaat een verrijking van de flora en fauna én een beter leefgebied voor de patrijs. Zie de achterkant van dit magazine en kijk voor dit mooie voorbeeld van samenwerking voor de patrijs op: www.ivn.nl/heeze-leende Vrienden van de Patrijs www.hei-heg-hoogeind.dse.nl

bouw die de zorg voor natuur en landschap combineert met een gezonde bedrijfsvoering. Dat kan. Agrarische natuurverenigingen nemen al lovende initiatieven voor de patrijs. Met brede en natuurlijk beheerde akkerranden en ruigtes. Of de herplant van heggen en houtwallen.

Elke erfbewoner die in een landschap woont waar nog patrijzen zitten, kan met erfranden ook zelf iets doen voor deze vogel. Bijvoorbeeld met een brede gras- en/of kruidachtige strook als overgang naar het aangrenzende bouw- of grasland, die gefaseerd gemaaid wordt. Of het inzaaien van een graanveldje, dat de winter over blijft staan. Dat zijn prima voorzieningen voor voedsel en dekking. Zulke maatregelen plezieren de patrijs én - ruimer bezien - nog veel andere fauna en flora. En u bent ook voor uzelf bezig. Want wie wil er nou niet op zo'n rijk erf wonen?!

Jaarlijks krijgen veel jonge kerkuilen en een aantal volwassen vogels ringen. Op die manier komen onderzoekers veel te weten over de kerkuilen.

Het nut van ringen

KERKUIL Rollin Verlinde/Vitida

Erbewoners met nestkasten maken het geregeld mee: het ringen van vogels. Dit is een niet meer weg te denken deel binnen het ecologisch onderzoek. Bijna alle grote en kleine ontdekkingen over de omzwervingen van vogels zijn ooit begonnen met ringonderzoek. Tegenwoordig zijn daar nieuwe technieken bijgekomen, zoals het uitrusten van de vogels met een chip of een geolocator (zie p.23). Het ringen blijft echter belangrijk.

Consultatiebureau

Door elk jaar opnieuw te ringen, houden de onderzoekers een 'vinger aan de pols' van de vogelpopulatie. De jongen worden niet alleen geringd, maar ook goed bekeken, gemeten en gewogen. Eventuele problemen met de soort komen zo al in een vroeg stadium aan het licht. De ringers zijn zo een soort consultatiebureau voor onder meer de kerkuil.

Leeftijdsopbouw en overleving

In het eerste jaar na het ringen van jonge kerkuilen komen de meeste terugmeldingen binnen: de vogels worden dan opnieuw gevangen of gezien, of worden als verkeersslachtoffer langs de wegen gevonden, in het tweede jaar minder, enz. Hieruit kan de gemiddelde jaarlijkse overleving en levensduur worden afgeleid, waaruit kan worden berekend hoe in de kerkuilenpopulatie de verdeling over de verschillende leeftijdsklassen is. Daar is een lange reeks van ring- en terugmeldgegevens voor nodig. Ook kan zo worden vastgesteld of de populatie aan het toe- of afnemen is.

Doodsoorzaken

Door de lange reeks dood gevonden kerkuilen met een ring is inmiddels ook duidelijk welke veranderingen in doodsoorzaken zich hebben

KERKUIL André Eijkenaer

STICHTING KERKUILENWERKGROEP NEDERLAND

Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland telt ruim 1.000 vrijwilligers, die meer dan 10.000 kerkuilkasten beheren en controleren. Dankzij hun inspanningen zijn er inmiddels weer zo'n 3.000 broedparen in Nederland. Veel werkgroepleden zijn ook actief met het geven van lezingen en gastlessen, onder andere op scholen.

www.kerkuil.com

voorgedaan. Een voorbeeld is de enorme toename van het aantal verkeersslachtoffers langs snelwegen. Nu we dat weten, kunnen knelpunten in kaart worden gebracht en maatregelen worden getroffen om het aantal verkeersslachtoffers terug te dringen. Denk bijvoorbeeld aan het onaantrekkelijk maken van wegbermen als jachtgebied. Hectometerpaaltjes kunnen verder onaantrekkelijk worden gemaakt als zitplaats voor kerkuilen.

Plaatstrouw en partnertrouw

Het RAS-project (Retrapping Adults for Survival) is een lopend ringproject, dat zich specifiek richt op het volgen van de over-

leving van Nederlandse broedvogels. Het ringwerk van het RAS-project vindt vooral plaats in het broedseizoen. Voor de kerkuil is het echter niet verantwoord om de volwassen uilen vlak vóór (vanaf 1 maart) en tijdens de eiperiode te vangen. Het is belangrijk dat de paartjes met rust worden gelaten totdat alle eieren zijn uitgekomen. In een aantal regio's worden met succes kerkuilen in de winter gevangen in de nestkast. Aangevuld met beperkte vangsten van de uilen in de zomer krijgen we intussen zo een redelijk goed beeld van de overleving, plaatstrouw en partnertrouw van de kerkuil in een aantal gebieden. Allemaal dankzij het ringen.

Onverwachte bewoner

De boerderij van de familie Huisjes staat verscholen tussen het groen in het idyllische Vechtdal. De dorpsgemeenschap Holthema, onder de rook van Coevorden, heeft niet onder de tijd geleden. Het is hier goed toeven voor vogels en mensen.

Boerderijbewoner Gerrit-Jan Huisjes is trots op zijn kerkuilnestkast, die zich in de nok van de oude schuur bevindt. Een schuur die nu in gebruik is als garage. We zien slechts een glimp van de nestkast. Gerrit-Jan: "Op dit moment zijn er vier jongen. Volgende week worden ze geringd. Ik laat ze liever met rust." Het is een bijzonder verhaal wat Huisjes vertelt over zijn kerkuilen.

De bewuste nestkast hangt al tijdenlang in de schuur. Alles bij elkaar zijn er al meer dan tachtig jonge kerkuilen geringd. "De laatste jaren bleef de kast onbezet, misschien omdat er een steenmarter rondloopt bij de boerderij", aldus de bewoner.

Succesvolle revalidatie

Tot zich dit voorjaar onverwacht weer een kerkuilpaar meldde en met succes aan de leg ging. Een van de twee ouders bleek geringd te zijn en de herkomst kon gemakkelijk achterhaald worden. In de winter van 2011-2012 belandde een verzwakte kerkuil in de vogelrevalidatie te Hoogeveen. Na herstel kreeg de vogel in februari weer de vrijheid. Het bleek de gerevalideerde kerkuil uit Hoogeveen te zijn die de boerderij van de familie Huisjes betrok, een partner vond en er een gezin stichtte. Zo mooi kan het zijn. Behalve een paar kerkuilen heeft Huisjes de meeste jaren ook een paar torenvalken, steenuilen en meerdere boerenzwaluwen rondom zijn erf. "Vogels betekenen alles voor me en ik kan me geen erf voorstellen zonder hen."

In Groningen zijn ze hard op weg de sleutels naar een natuurlijk boerenland te vinden. Met als beloning de terugkeer van de grauwe gors. Met een liedje dat klinkt als... een rammelende bos sleutels!

De Groningse grauwe gors behagen

Vroeger keek je ernaar uit: het voorjaar met de grauwe gors! Vanaf een paaltje of struik-top zong het mannetje z'n kenmerkende voorjaarsdeun. Gorzen hebben wat weg van vinken, maar vormen beslist een andere familie. Ze hebben een stevige snavel, ideaal voor een maaltje granen en zaden. In de broedtijd zijn insecten belangrijk voor de jongen. De grauwe gors houdt van open agrarisch gebied. Vooral Limburg, Zeeuws-Vlaanderen en delen van Groningen waren altijd goed bezet.

Oplevende akkernatuur

Vanaf de jaren tachtig nam de grauwe gors fors in aantal af, tot een status van bijna uitgestorven. Maar in 2011 kwam er verheugend nieuws uit Groningen. Na twintig jaar afwezigheid waren er maar liefst acht broedpaartjes. Niet verwonderlijk, omdat de akkernatuur er al vele jaren flink opleeft. Grote inspirator daarachter is de Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief (SWGK). De Agrarisch Natuurvereniging Oost-Groningen (ANOG) werkt enthousiast mee. In Groningen profiteert de grauwe gors onder andere van winterstoppels die blijven staan en zaadrijke

kruiden. Dat helpt de gorzen - en andere zaadeters - aan voedsel tijdens de moeilijke wintermaanden; voor zover ze dan niet zuidelijker trekken.

Eerste prijs

Het Groninger succes smaakt naar meer. De Agrarisch Natuurvereniging Oost-Groningen ontwierp met de SWGK een doeltreffend plan om de grauwe gors nóg meer te behagen. Met voedselrijke akkerranden bijvoorbeeld, en door de aanleg van struweel. De ANOG won er prompt de eerste prijs - 15.000 euro - mee van de prijsvraag 'Hoop voor boerenlandvogels' van Vogelbescherming.

Voorjaar 2012 zijn in het Oldambt, rond Meeden, kruidenrijke (zaden en insecten!) akkerranden aangelegd en werd struweel geplant langs wegen, sloten en in mestbassins. Akkerbouwers en ANOG werkten hierbij nauw samen met de Werkgroep Grauwe Kiekendief, Waterschap Hunze en Aa's, de gemeente Menterwolde en Landschapsbeheer Groningen. Een goede samenwerking is hier, net als het elders kan zijn, de sleutel tot succesvolle bescherming.

Werkgroep Roofvogels Nederland

WERKGROEP
ROOFVOGELS NEDERLAND

De Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN) is een landelijke werkgroep met honderden vrijwilligers. De WRN werd in 1982 opgericht om een einde te maken aan de vervolging van roofvogels. De WRN zet zich ervoor in deze misstanden te beëindigen en uit te dragen dat roofvogels recht hebben op hun plaats in de natuur. Onderzoek, publicaties en voorlichting zijn vanzelfsprekend onderdeel van de WRN-activiteiten.

www.werkgroeproofvogels.nl

Jonge torenvalken op eigen vleugels de wereld in

Van hulpeloos kuiken tot jongvolwassene: de torenvalk maakt in een rap tempo een fascinerende ontwikkeling door.

Het is lente en volop broedseizoen. Op menige boerderij vliegen torenvalkouders af en aan om hun jongen, die in rap tempo groeien, te voeren. In de eerste paar weken na het uitkomen van de eieren is het vooral het mannetje dat jaagt en het vrouwtje dat de prooien in stukken scheurt en aan de jonkies voert.

Vanaf een leeftijd van ongeveer drie weken kunnen de kleine valken zelfstandig eten. Prooien zoals veldmuizen gaan in één stuk naar binnen. De jongen krijgen steeds meer

oog voor hun omgeving: vliegjes en allerlei andere insecten worden intensief gevolgd waarbij ze hun kop alle kanten op draaien. Langswaaiende pluisjes, blaadjes, takjes, alles proberen ze te pakken met hun snavel of hun poten. Ze klimmen op de rand van de nestkast en klapwieken met hun vleugels, vaak begeleid door hevig gekekker. En dan is het zover: op een leeftijd die kan variëren van 27 tot 36 dagen verlaten de jongen het nest. De eerste vlucht is vaak onzeker, de eerste landing hopeloos onhandig, maar dat verandert al snel.

Prooien

Na het uitvliegen zijn de jongen nog een periode afhankelijk van hun ouders, omdat ze niet in staat zijn om voor hun eigen eten te zorgen. Beide ouders jagen en voorzien de jongen van prooien. Soms geeft de man zijn prooi eerst aan de vrouw, die het vervolgens aan de jongen geeft. Dat overgeven van prooi tussen volwassen torenvalken gebeurt in de lucht. Geeft een ouder een prooi aan een jong, dan doen ze dat meestal zittend. Na verloop van tijd krijgen de jongen steeds minder eten van hun ouders.

Hoe leren torenvalken jagen? Is het een natuurlijke aanleg, of kijken ze het af bij hun ouders? Wie een torenvalkennest in de buurt heeft, kan het zelf zien. De jongen krijgen geen les van hun vader en moeder. De ouders komen alleen in de buurt van hun jongen om prooi af te geven en bemoeien zich eigenlijk niet met de ontwikkeling van hun kroost. De jongen hebben een aangeboren jachtinstinct, maar dat alleen is niet genoeg. Ze moeten flink oefenen en dat doen ze dan ook!

Luchtgevechten

Jonge torenvalken oefenen de jacht door te spelen met allerlei voorwerpen uit hun omgeving. Ze springen op takjes, blaadjes, denenappels etc. Ze pakken ze op en laten ze vallen om zich er vervolgens op te storten. Tussendoor bestoken ze elkaar, en andere passerende roofvogels, in 'luchtgevechten'. Zo bekwamen ze zich voor de jacht en worden ze steeds behendiger en sterker. Ook zoeken ze op de grond naar alles wat eetbaar is. Zo'n tien dagen na het uitvliegen beginnen de jonge torenvalken met bidden, het stilstaand vliegen waarbij op muizen gejaagd wordt.

TORENVALK

Bennie van den Brink

Jonge torenvalken bedelen om de muis.

TORENVALK Martin Mollet

Na twee à drie weken komt de tijd dat de jongen hun ouders verlaten. Al spelend en jagend zwerven ze steeds verder en op een dag keren ze niet meer terug. Er valt bij hun ouders niets meer te halen. Ze gaan op zoek naar een eigen leefgebied, liefst met veel muizen, en trekken daarvoor alle richtingen uit. Meer dan de helft van de jongen redt het niet en sterft in het eerste jaar. De natuur is hard: wie onvoldoende prooien vangt, verzwakt en gaat dood. De jongen die het wél redden, vestigen zich doorgaans op een plek hooguit vijftig kilometer van hun geboorteplaats. Daar zoeken zij naar een partner om een eigen nest te beginnen.

In de ban van de torenvalk

Vele jaren was Gerard Arninkhof het gezicht van het NOS Journaal, totdat hij eind 2010 met vervroegd pensioen ging. Weinig mensen weten dat hij een groot vogelfan is, met een voorkeur voor roofvogels.

Meerdere weken per jaar verblijft oud-nieuwslezer Gerard Arninkhof met zijn vrouw in Ouddorp op Goeree-Overflakkee. "Al fietsend kwam ik een poos geleden bij een nestkast op een lantaarnpaal. Toen ik even met mijn verrekijker stond te kijken, kwam er een torenvalk aanvliegen. Ik vond het zo leuk dat ik de volgende morgen ben terug gegaan met mijn fotocamera. De jongen werden toen door de moeder uit de kast gelokt. Op een gegeven moment vloog een jong haar achterna, als een kind dat leert lopen. Dat was zó indrukwekkend", vertelt Arninkhof enthousiast.

Hij vertelde dit aan zijn vriend Peter Grinwis van galerie 'De Overkant' in Ouddorp. Tot zijn grote verrassing wist die te vertellen dat hij óók een torenvalkkast op zijn erf heeft, mét torenvalken.

Fotosessie

Afgelopen voorjaar posteerde Gerard zich tussen de struiken in de nabijheid van de nestkast. "Ik ben meerdere malen gaan kijken om te zien hoe de jongen door moeders gevoerd worden," aldus Arninkhof. "Dat gaat de hele dag door. Het mannetje komt aanvliegen met een muis en overhandigt deze aan zijn partner. Die neemt de prooi mee in de kast en deelt porties uit aan haar kroost. Ik ben me ervan bewust dat ik getuige was van iets héél bijzonders. Het idee om zo dicht bij die vogels te zijn, zonder dat ze je in de gaten hebben."

Tot zijn grote vreugde wist Gerard Arninkhof de voedseloverdracht van de torenvalken ook te fotograferen. Zijn liefde voor roofvogels is door deze ervaring nog groter geworden.

Oud-nieuwslezer Gerard Arninkhof (r.) kroop in de struiken bij zijn vriend Peter Grinwis om torenvalken te fotograferen.

foto: Hans Peeters

Fries erfgoed doet vogels goed

Friesland is rijk aan erfgoed én mooie erven! Steeds fraaiere erven zelfs, waar flora en fauna tot volle bloei komen. Stichting Landschapsbeheer Friesland maakt er veel werk van. Samen met de erfbewoners.

In Friesland liggen de erven veelal 'open en bloot' in het landschap. Voor vogels zijn het oases van groen in een verder weidse ruimte. Christel Snoep, erfadviseur bij Landschapsbeheer Friesland, noemt ze dan ook 'beeldbepalend'. "We koesteren die parels. En we zetten ons in voor zowel de cultuurhistorische als de ecologische kwaliteit."

'Erven in het landschap'

Zo ondergingen de afgelopen jaren twintig Friese erven een 'facelift' met een inrichtingsplan van Landschapsbeheer Friesland. En met een flinke subsidie. Maar ook zonder zo'n toelage staan erfbewoners open voor verbetering. Ze kunnen bij Landschapsbeheer Friesland terecht voor brede

ondersteuning. Dat varieert van voorlichting en advies tot cursussen. Dat alles om erfbewoners - voor zover nodig - bewust te maken van de landschaps- en natuurwaarden en hen warm te maken om hun erf aantrekkelijk in te richten. De familie Kuhn uit Zuidwest-Friesland: "Wij willen ons erf omtoveren tot een prachtige, duurzame plek. Een erf met diversiteit, waar kleine zoogdieren en vogels meer dan welkom zijn. Het advies van Landschapsbeheer Friesland was precies wat wij zochten. Met hun kennis van Friese erven en suggesties voor streekeigen boom- en struiksoorten, sommige ook besdragend, kunnen we goed aan de slag. Fantastisch om hier straks nog meer vogelsoorten te zien!"

foto: Hendrik van Kempen

Spreeuw - Jouke Altenburg

Haal deze kalender uit het blad en noteer uw mooiste vogelmomenten

Oude en nieuwe buitenlui

Behalve agrariërs staat Landschapsbeheer Friesland ook de 'nieuwe buitenlui' met raad en daad bij. Dat zijn mensen die zich vestigen op een voormalige boerderij. Christel Snoop: "Wat doe je met een vervallen boomgaard? En die kerkuil op zolder, hoe bijzonder is dat?! Daar heeft niet iedereen als vanzelf een idee bij." Landschapsbeheer Friesland zorgt zo voor win-winsituaties. Aantrekkelijke erven voor bewoners, parels in het landschap en oases voor vogels.

Landschapsbeheer Friesland heeft cursussen voor erfbewoners, o.m. over:

- Inrichting en onderhoud boerenerven;
- Planten- en diersoorten op het erf;
- Beheer en onderhoud landschappelijke beplantingen;
- Hoogstamfruitbomen (basiscursus).

Meer informatie:

www.landschapsbeheerfriesland.nl

Landschapsbeheer

Het Samenwerkingsverband Landschapsbeheer Nederland heeft in elke provincie medewerkers die kunnen adviseren over de aanleg en het beheer van landschapselementen en de actuele subsidiemogelijkheden daarvoor.

www.landschapsbeheer.nl of 030-234 5010

foto: Jouke Altenburg

Mijn vogellogboek 2013

Vul hier uw vogelmomenten in om nooit te vergeten. Denk bijvoorbeeld aan de eerste terugkerende boerenzwaluw op het erf. Of wanneer u kerkuiljongen hoorde blazen,

steenuiljongen zag uitvliegen, of torenvalken zag beginnen met broeden. Of denk aan de laatste boerenzwaluw van het seizoen (- eerst maar met potlood invullen!).

maart

datum soort

waarneming

Koolmees

Zanglijster

Fitis

Torenvalk (v)

Koekoek

Tuinruiter

Grote Bonte Specht

Zwartkop (v)

Tjittjaf

Groenling

april

datum soort

waarneming

Boerenzwaluw

Huizwaluw

Merel

Kneu

Torenvalk (m)

Boomkruiper

Sperwer

Buizerd

Waterhoen

Vink (v)

Witte kwikstaart

Turkse Tortel

Huisemus (m)

Gaal

Patrijs

Grote Lijster

Kneu (v)

Groene Specht

Ooievaar

Vink (m)

Ransuil

Wilde eend (v)

Wilde eend (m)

Gaai

augustus

datum soort waarneming

Buizerd

Steenuil

Bosuil

Gaai

Pimpelmees

oktober

datum soort waarneming

Zwarte Kraai

Geelgors

Houtduif

Holenduif

Heggenmus

Kerkuil

Smaak te pakken gekregen?

Kijk ook op www.waarneming.nl of www.natuurkalender.nl.
Op die websites kunt u uw natuurwaarnemingen online vastleggen.

Broedsucces 2012

mei		juni	
datum	soort	datum	soort
	Grauwe Vliegenvanger		Gele Kwikstaart
	Spreeuw		Zwartkop
	Ringmus		Gekraagde Roodstaart (v)
	Meerkoet		Gekraagde Roodstaart
	Huismus (m)		Boerenzwaluw
			Zomertortel
	Bonte Vliegenvanger		Staatmees
			Putter
			Spotvogel
			Ekster

foto: Andre Eijkenaer

Kerkuil: grote regionale verschillen
 In het zuidoosten en midden van Nederland was in 2012 sprake van een ware geboortegolf aan kerkuilen; de muizen deden het in die regio's goed. 2012 zal voor Midden-Nederland de geschiedenis in gaan als het beste jaar sinds de registratie begon. Er waren grote legfels en nieuwe broedgevallen. Het seizoen begon al op 24 mei en liep door tot ver in oktober. Voor de kleigebieden van Groningen en Friesland was het echter een slecht kerkuiljaar. De muizenstand was laag (al trok dat later in het jaar aan) en het aantal broedparen is op sommige plaatsen gehalveerd. Op andere plaatsen in Nederland schommelt het aantal broedparen rond het aantal van 2011, maar de aantallen jongen zijn aanzienlijk lager.

foto: Jouke Altenburg

Boerenzwaluw: wisselend beeld
 Het boerenzwaluwseizoen van 2012 kenmerkte zich door late en verspreide aankomsten, een lager aantal broedparen en een matig broedseizoen. Slecht weer veroorzaakte veel sterfte tijdens de voorjaarsstrek over de Sahara. Gemiddeld arriveerden de boerenzwaluwen later op hun broedlocaties dan in 2011: eind mei waren er nog steeds veel minder paren aanwezig dan vorig jaar. In verschillende regio's was er een duidelijk afname van het aantal broedparen: Friesland 15-20 procent minder, Twente -13 procent en Noord-Veluwe -18 procent. Bovendien leek het mannenoverschot dit jaar groter te zijn, waardoor er in veel kolonies onrust was. Het eerste ei werd gemiddeld vijf dagen later gelegd dan in 2011; rond 21 mei. Het broedsucces wisselde nogal per regio en het aantal uitgevlogen jongen was aan de lage kant.

foto: Martin Mollet

Torenvalk: geen goed seizoen
 Het broedsucces van de torenvalk wisselt sterk van jaar tot jaar en hangt samen met de muizenstand ter plekke. Nog niet alle gegevens zijn bekend, maar het lijkt erop dat de torenvalk in 2012 geen goed broedseizoen heeft gehad. Veel broedparen hielden er helemaal mee op. Zelfs in veenweidegebieden, waar veldmuizen het van oudsher beter doen dan op klei of zand, ging het slecht. Uit de al bekende gegevens komt als voorlopig gemiddelde eerste eilegdatum 3 mei, wat aan de late kant is voor de torenvalk: in 2011 was dat 30 april en in 2010 24 april.

foto: Bennie van den Brink

Steenuil deed het goed
 Na wederom een strenge winterse periode met plaatselijk veel sneeuw, kwamen gelukkig uit het hele land positieve geluiden. Veel nestkasten bleken begin 2012 als vanouds bezet te zijn, een teken dat de steenuilen de winter goed waren doorgekomen. Tijdens de nestcontroles werden in diverse regio's opmerkelijk meer muizenprooien aangetroffen dan in voorgaande jaren. Dat duidt op een goed voedselaanbod. In veel gebieden vlogen mooie aantallen jongen uit. Veel onderzoekers constateerden een opmerkelijke spreiding in de timing van de steenuilen. Zo werd er bijvoorbeeld een nest geringd met vijf jongen van 25 dagen oud, terwijl de buurruilen een halve kilometer verderop vijf jongen van twee dagen oud hadden!

Regionale verschillen in muizenstand bepalen wisselend broedsucces

Help de steenuil op het droge!

STONE

STONE

STONE is een landelijke werkgroep die zich inzet voor onderzoek en bescherming van steenuilen. Een netwerk van vele honderden enthousiaste vrijwilligers spant zich in om de steenuil te behouden. Bijvoorbeeld door het plaatsen van nestkasten en het adviseren van erfbezoekers over steenuilvriendelijke maatregelen. Verder doen veel vrijwilligers onderzoek: zij tellen broedparen, doen nestcontroles om het voortplantingsucces te bepalen, ringen nestjongen en doen voedselonderzoek. Dat levert waardevolle kennis op voor een betere bescherming.

Steun STONE en kijk op www.steenuil.nl

foto: Ronald van Harxen

Jonge steenuilen krijgen te maken met veel gevaren als ze de wereld gaan ontdekken. Een daarvan is de drinkbak voor paarden en schapen.

Als steenuiltjes het nest verlaten na een dag of 35, moeten ze nog veel leren en kennen amper gevaar. Gelukkig zijn de ouders in de buurt om te waarschuwen bij naderend onheil, zoals een hond of kat, een marter of misschien wel een bosuil. Een kort alarmroepje en de jonge ontdekkingsreizigers zoeken een veilige schuilplek. Helaas werkt dat niet bij alles. Autoverkeer eist in die eerste weken een behoorlijke tol. Daar is weinig tegen te doen. Tegen verdrinking wel. Dat is belangrijk, want zo'n tien procent van de dood gevonden jonge steenuiltjes blijkt te zijn verdronken. Meestal in een drinkbak voor paarden of schapen, waarvan er verspreid door het land vele duizenden zijn geplaatst.

Hoe komen jonge steenuilen eigenlijk in zo'n bak terecht? Ze 'weten' dat ze niet kunnen zwemmen. Het is een beetje een raadsel. Zien ze zichzelf gespiegeld in het water als ze op de rand staan en denken dan met een indringer te maken hebben? Misschien. Waarschijnlijker is dat ze een waterkever of ander insect zien drijven en dat willen pakken. Of misschien landen ze er per toeval in. Dat je niet op water kunt landen, moeten ze nog ontdekken. Bijna iedereen die een dode jonge steenuil uit het water heeft gevist, vraagt zich af hoe dit te voorkomen is. Een drijvend plankje waar ze weer op kunnen klimmen? Een schuine balk tegen de rand? Niemand wist het.

Bert Kwakkel, regiocontactpersoon van STONE in de Achterhoek en Liemers, beet zich in het probleem vast. Hij is als gitaarbouwer gewend voor elk probleem een oplossing te zoeken. Stap één was te ontdekken hoe jonge steenuilen zich gedragen als ze te water raken. Raken ze in paniek? Zien ze een drijvend plankje wel? Gebruiken ze de schuine balk die ze op het droge leidt? Om dat uit te vinden, was een aantal praktijkproeven nodig die in 2010 met toestemming van de overheid zijn uitgevoerd.

Wat bleek? Te water geraakte steenuilen doen allemaal één ding: ze spartelen direct naar de rand van de drinkbak. Dat er midden in een veilig opstapplankje ligt, zien ze niet. Een schuine balk gebruiken ze als verstoppertje in plaats van als loopplank. Ze proberen allemaal langs de gladde wand omhoog te klauteren, wat niet kan. Dat kost veel energie en na een tijdje geven ze het op. Ze blijven nog even drijven, maar door uitputting en onderkoeling laten ze uiteindelijk het leven. Uiteraard hebben we het tijdens de proeven niet zover laten komen. Zodra duidelijk was dat het ze niet lukte, hebben we de jonge uilen er snel uitgehaald, afgedroogd en tot rust laten komen. We wisten genoeg!

Klimwand

Wat nodig is, is een klimwand rondom. Als jonge steenuiltjes hier tegenaan komen, vertonen ze een instinctieve reactie: ze klauteren direct naar boven en staan in een oogwenk op de rand, nauwelijks nat. Een binnenbak dus, een beetje als een ouderwetse wasmand, die precies in de buitenbak (de veel gebruikte standaard speciekuip) past. Samen met Vogelbescherming is STONE op zoek gegaan naar mogelijkheden om deze binnenbak beschikbaar te maken voor een groter publiek. In 2012 zijn zestig proefsets uitgezet in de Achterhoek en Liemers. De resultaten zijn bijzonder hoopgevend. Paarden, schapen en andere

STEENUILVEILIGE DRINKBAK IN PRODUCTIE?

STONE is met Vogelbescherming Nederland hard bezig om fabrikanten en distributeurs te interesseren voor serieproductie en verkoop van de steenuilveilige drinkbak. Begin 2013 krijgt elke steenuilvrijwilliger die nestkasten controleert een demonstratieset. Hij legt u graag de werking uit.

Kijk op www.steenuil.nl voor de actuele informatie.

STEENUIL Ronald van Harxen

dieren reageren er goed op en nagenoeg alle erfbezoekers bleken bereid tegen een normale prijs zelf een steenuilveilige drinkbak aan te schaffen.

Dit project is mogelijk door financiële ondersteuning van Vogelbescherming, STONE, Dutch Bird Fair (CamearaNu.nl) en het donatiefonds Beleef de Lente 2012.

Bekijk de 'klimproef' van de jonge steenuil via www.steenuil.nl

STEENUIL Ronald van Harxen

foto: Arjan Berben

Hart voor steenuilen

Steenuilen zijn gewaardeerde erfbewoners. Ze verrijken niet alleen het erf, maar ook het leven van de gastgevers.

De erven rond het West-Friese Wognum kennen weinig geheimen voor Gerrit Groot. Hij is er steenuilenvrijwilliger van STONE en heeft 180 nestkasten onder z'n hoede. Bij elke plek heeft hij een verhaal. Over het erf, het huis dat er op staat, de bewoners, de vorige bewoners én natuurlijk de steenuilen. Als bewoners van een erf met een steenuilennestkast verhuizen, houdt Gerrit goed in de gaten wat er gebeurt. "Voor hetzelfde geld gaat de bulldozer erin. Maar meestal lukt het om in overleg maatregelen te treffen voor de steenuilen."

Precies zo ging het in Hoogwoud. Gerrit sprak potentiële kopers aan van een vrijgekomen boerderij om te informeren naar hun plannen. Want voor de steenuilen - die er al heel lang zitten - is het een prachtig erf, met onder meer hoogstamfruitbomen en 125 knotwilgen.

Zijn pro-steenuilenverhaal viel in goede aarde bij de uiteindelijke kopers Irma Stroet en John Kunis, die eerst een tijdje in een keet op het erf woonden, vanwege de noodzakelijke restauratiewerkzaamheden. De verbouwing ging heel zorgvuldig, want boerderij én erf zijn een monument. Irma: "Behalve Gerrit van STONE kwam ook het Landschap Noord-Holland langs. Of we wel wisten dat we op een authentiek West-Fries erf woonden."

Het was de start van een ontdekkingsstocht. Irma en John spraken met een voormalige bewoonster van 93, verdiepten zich in peren- en appelbomen en werkten hard aan de hand van het restauratieplan.

Seizoenen

Cultuur gaat daarbij hand in hand met natuur. De bewoners en hun kinderen leven er met de seizoenen. Irma: "Als wij van vakantie terugkomen, kijken we eerst op het erf rond. Al zijn we maar kort weg geweest, er is dan zoveel gebeurd met alles wat er leeft en groeit!"

Van die bewuste aandacht voor hun leefomgeving profiteert ook de steenuil. Zo snoeien ze de knotwilgen - die beschutting bieden - niet allemaal tegelijk, en lopen er bijvoorbeeld schapen rond. Op de schapenpoep komen kevers af; een gewaardeerde steenuilensnack als de muizen even op zijn. John en Irma krijgen vaak vragen over hun erf. Vooral over de 'slordige' takkenbossen in de boomgaard met nestkast. Behalve dat die muizen aantrekken, kunnen uilskuikens er ook schuilen als ze uit het nest springen voordat ze kunnen vliegen.

Zien doen ze de steenuilen amper vanwege hun schutkleuren. John: "Maar we horen ze wel. Vooral 's avonds in het voorjaar klinkt het: "kiew kiew kiew..." Zodra we dat horen, zijn we blij. Ze hebben de winter overleefd, weten we dan."

foto: Arjan Berben

HUISZWALUW Bennie van den Brink

"De huiszwaluwen zitten hier al zo lang als ik hier woon, en ik ben geboren op deze plek." Zo'n veertig huiszwaluwparen bouwen elk jaar hun nest bij Jan en Gerjanne van Ginkel in Bennekom, waar ze een melkveehouderij hebben. Jarenlang broedden ze onder de dakrand van het woonhuis.

De grote huiszwaluwverhuizing

"De zwaluwen horen er gewoon bij, maar op een gegeven moment werd het te gek", vertelt Jan. "We hebben die kant van het huis verhuurd. Als die mensen de deur open deden: flats! Bergen mest voor de deur. Dus er moest een oplossing komen. Bij de schuur zouden ze geen overlast geven. Drie jaar geleden hebben we de dakoverstekken van de schuur wit geschilderd en een plankje overdwars opgehangen. Henk van Paassen van Weidevogelwerkgroep Binnenveld-Oost heeft daar tien kunstnestjes opgehangen, afkomstig van Vogelbescherming en betaald door Landschapsbeheer Gelderland. In de winter hebben we de nestjes van het huis weggehaald en die dakoverstek bruin geschilderd. En waarachtig, het volgende voorjaar kwamen ze op de nieuwe plek aan de schuurgevel broeden!" Nu broeden er nog zo'n drie paar op de oude plek maar dat vinden Jan en Gerjanne niet erg. "Zoals ze door het gaatje naar buiten kijken, dat vinden we zo leuk!"

Modder

Volgens Jan zijn er na de verplaatsing niet minder huiszwaluwen gekomen, eerder juist meer. Ze hebben het kennelijk prima naar hun zin aan de schuurgevel. Huiszwaluwen bouwen hun nestje graag op het oosten en hebben een duidelijke voorkeur voor witte dakoverstekken. Ook zitten ze graag 's morgens in de zon.

De aanwezigheid van modder is heel belangrijk. Jan: "Als het heel droog is dan maken we zelf een modderplek. We hebben ook wel eens klei gehaald. Dan zitten er wel vijftig zwaluwen modder te halen, het is er net een supermarkt." Als kind had Jan al veel oog voor vogels. "Toen ik een jaar of acht was liep ik al kievitseieren te zoeken. Maar van mijn moeder mocht ik niet aan de zwaluwnesten komen. Ze zei: 'Als je de zwaluwnesten verstoort, gaat de beste koe dood.' Dat was een gezegde, vroeger zeiden de mensen het allemaal." Waar of niet, de huiszwaluwen hebben het goed begrepen: bij de familie van Ginkel zitten ze goed.

ZWALUWKOLONIE Nadja Jansma

Jan en Gerjanne van Ginkel maken modderplekken voor de metselende zwaluwen.

foto: Nadja Jansma

Vluchtige bezoekers en vaste erfbe woner

Wie de natuur omarmt, kan op het erf veel vogels verwelkomen. Van mooie zangers tot houtbewerkers; van scharrelaars op de grond tot acrobaten in de lucht. Soms verstoort een roofvogel de vrede.

GENIETEN VAN VOGELS

Vogelbescherming helpt bij het herkennen van vogels. Bijvoorbeeld met een leuke online vogelcursus, www.onlinevogelcursus.nl. Of met de overzichtelijke Vogelzoekkaart (zie p.31).

Op www.vogelbescherming.nl vindt u een online vogelgids, met vogelgeluiden.

Koekoek

Sperwer en koekoek zijn ongeveer van hetzelfde formaat en delen een gestreept verenkleed. Heel vroeger dacht men dat de koekoek zich 's winters als sperwer manifesteerde. In werkelijkheid overwintert de koekoek in Afrika.

Vanaf mei roept de koekoek weer zijn galmend, melancholieke 'koe-koe'. Deze naamroep komt van het mannetje. Het vrouwtje maakt zich kenbaar door een soort gehinnik met snelle, heldere tonen. De koekoek leeft vooral van insecten en grote, behaarde rupsen.

De koekoek kun je zien als een toppunt van evolutionair vernuft. De vogel laat het uitbroeden van de eieren over aan andere vogels. In Europa zijn er meer dan honderd soorten zangvogels die deze rol vervullen.

Tegen wil en dank, dat wel. In Nederland zijn de kleine karekiet, heggenmus, graspieper, witte kwikstaart, rietzanger en winterkoning vaak 'gastouder'. Is het nest even onbezet, dan legt vrouw koekoek er razendsnel een ei, dat meestal sterk lijkt op de eieren van de toekomstige pleegouders. Vaak neemt ze dan een origineel ei weg. Komt het koekoeksjong ter wereld, dan verwijderd hij instinctief de andere eieren of de al geboren jongen uit het nest. De gastouders blijven voedsel aanslepen, zelfs als het koekoeksjong veel groter is dan zijzelf. Overigens staat de koekoek 'zwaar' op de Rode Lijst van bedreigde soorten en neemt hun aantal sinds 1990 met enkele procenten per jaar af ten opzichte van het jaar ervoor. Die afname vindt in heel West-Europa plaats.

Sperwer

Paniek op de voertafel! Vinken en mezen vluchten weg. Een merel is nét te laat. De krachtige klauw van een sperwer is zijn lot. Sperwers eten bijna uitsluitend vogels, van heel klein tot soms een Turkse tortel. Zo'n vijftig jaar terug was het ingenieuze evenwicht tussen eten en gegeten worden danig verstoord. Roofvogels en uilen kwamen massaal om het leven door DDT en andere bestrijdingsmiddelen. Na een gebruiksverbod duurde het lang voordat de roofvogelstand zich herstelde. De sperwer laat zich intussen weer in volle glorie zien, met landelijk zo'n 3.500 tot 4.500 broedparen.

Sperwers broeden in bossen, in kleinschalig boerenland en zelfs in stadsparken. Vooral de mannetjes, die een derde kleiner zijn dan de vrouwtjes, blijven hun territorium het hele jaar trouw. Na het broedseizoen zwerven de jonge sperwers uit, al blijven de meeste binnen dertig kilometer van hun geboorteplaats. Een klein deel trekt in de herfst weg tot in Noord-Frankrijk, een enkeling nog verder. In die periode trekken ook veel sperwers uit noordelijke landen door Nederland. Ze volgen - heel slim! - de grote trek zuidwaarts van allerlei zangvogels.

Heggenmus

Het kan dus gebeuren dat een paartje heggenmus op het erf een koekoeksjong grootbrengt! De heggenmusstand is de laatste twintig jaar constant; overal waar

Sperwers laten zich weer in volle glorie zien

struiken en bomen voorkomen kunnen heggenmussen worden gevonden. Door hun vroege voorjaarszang is de heggenmus een parel voor ieder erf. Al op een mooie januaridag beklimt het mannetje de hoogste tak om zijn melodieuze liedje te laten klinken. Vrij zacht, wat rommelig, maar van een aandoenlijke schoonheid. Heggenmussen zie je overwegend op de grond. Ze scharrelen vaak onder heggen en struiken, gespist op insecten en spinnetjes. Ook kleine zaden van bijvoorbeeld weegbree of grassen en bessen staan op het menu.

De heggenmus bouwt zijn nest in een dichte struik (groenblijvende heesters), heg, klimop of (jonge) naaldboom. Een beetje 'rommelig' ingericht erf met dicht struikgewas, wat bomen en hagen, enkele open plekken en vaste, bloeiende planten is al snel een heggenmusparadijs. In strenge winters helpt u ze met kleine zaden, universeelvoer, meelwormen, broodkrumels of ongekookte havermout. Strooi dit op een beschutte plaats onder een heg of struik en de heggenmus weet het vast te vinden!

Zo vrij als een vogel
Betekent: alles kunnen doen en laten wat je wilt. Dat is trouwens iets heel anders dan:

Iemand vogelvrij verklaren
Want dat betekent dat iemand buiten bescherming van de wet en de politie wordt geplaatst en dus zomaar mag worden doodgemaakt...

Zo vlug als een kievit
Als je goed kijkt naar een kievit, zie je het gelijk. Een kievit loopt kwiek, vlug, snel.

Struisvogelpolitiek
Misschien ken je deze uitdrukking van het journaal. Van struisvogels zeggen ze dat ze hun kop in het zand steken als ze bang zijn voor iets. Dat is niet waar, dat is een fabel. Maar mensen die aan struisvogelpolitiek doen, bestaan wel! Ze doen dingen waarvan ze weten dat het gevaarlijk is of niet mag, maar ze doen gewoon net of ze dat niet weten. Bijvoorbeeld te hard rijden, terwijl je een boete kunt krijgen. Online veel games kopen, omdat je denkt: ik hoef toch niet gelijk te betalen. Kop in het zand!

Vreemde eend in de bijt
Nee nee, dat heeft niks met bijten te maken. 'Een bijt' is een gat in het ijs dat mensen hebben gemaakt. Vogels hebben geen tanden, dus er valt sowieso weinig te bijten. Dit spreekwoord betekent dat iemand niet helemaal op zijn plek is in een groep. Bijvoorbeeld een puber op de kleuterschool. Een emo op een houseparty.

Eén zwaluw maakt nog geen zomer
Eén goed teken is niet voldoende. Heb je het één keer goed gedaan op school, dan weet je nog niet of je overgaat.

Beter één vogel in de hand dan tien in de lucht
Je kunt maar beter blij zijn met één dingetje dat je zeker hebt, dan met heel veel dingen waarvan je helemaal niet zeker bent.

Een vreemde vogel
Een vreemd persoon.

Maak je eigen vogelspreekwoord

En win een verrekijker!

Elk meent zijn uil een valk te zijn
Je kent het wel, van die ouders die altijd opscheppen over hun kind. Misschien doen jouw ouders het ook wel... Dit spreekwoord betekent dat iedereen zijn eigen kinderen als beste ziet. Tja, ouders kunnen er misschien ook niets aan doen? Vroeger waren valken veel geld waard omdat ze gebruikt werden bij de jacht.

'Erfvogels' zijn geen vogels die je erft van een oude tante. Nee, het zijn vogels die op het boerenerf leven. Vogels en mensen leven vaak samen. Altijd gedaan ook. En dat zie je ook in onze taal. Die zit boordevol gekke, grappige en gevlugelde uitdrukkingen, gezegden en spreekwoorden. Doe mee aan de wedstrijd en verzin er zelf één!

Een uiltje knappen
Een dutje doen.

Uilskuiken
Grote domoor.

Illustraties: Arne van der Ree

De wedstrijd!

Hierboven staan een aantal spreekwoorden en gezegden met vogels in de hoofdrol. Kun jij er ook eentje verzinnen? **Dus: verzin jouw eigen vogeluitdrukking of je eigen vogelspreekwoord en win een verrekijker!** We doen er een paar voor: 'Al is de muis nog zo snel, de steenuil achterhaalt hem wel...' Of: 'Zo onhandig als een jonge torenvalk...'

Kijk goed naar de foto's in dit blad, of in een vogelboek, of ga buiten kijken hoe vogels zich gedragen. Dan heb je zó een spreekwoord te pakken. Of kijk eens op www.beleefdelentejunior.nl. Via webcams kan je vanaf 1 maart tot 1 juli meekijken met het broeden van 8 vogelsoorten. Mail ons voor 1 juli 2013 jouw nieuwe uitdrukking, gezegde of spreekwoord. Dat kan naar info@vogelbescherming.nl onder vermelding van 'vogelspreekwoord'.

Je mag één keer maximaal vijf zelf gemaakte spreekwoorden inzenden. Vergeet niet je adresgegevens te vermelden. **De vijf beste inzenders winnen een echte Bushnell 8x25 verrekijker.** De winnaars krijgen voor 1 september 2013 bericht. We publiceren de beste inzending(en) ook op onze Facebook-pagina.

Boerenzwaluw schrijft eigen reisverslag

Boerenzwaluw met geolocator op de rug (2011)

BOERENZWALUW Jouke Altenburg

Ieder jaar vliegen miljoenen boerenzwaluwen van Europa naar Afrika en weer terug. Dankzij de modernste technieken konden we er voor het eerst een aantal op de voet volgen. Een spectaculair reisverslag.

Op de B&B-boerderij van Wim en Janske Stol aan de Culemborgse Lekdijk, klinkt op Tweede Pinksterdag ingetogen gejuich. Onderzoekers van het Vogeltrekstation vangen in de paardenstal een boerenzwaluw met een zogeheten geolocator op zijn rug. Deze lichtgevoelige chip is een jaar daarvoor op hetzelfde adres bij de vogel aangebracht, om zijn trekgedrag te kunnen volgen. Het betreft nummer 903; één van de vijftig boerenzwaluwen die in 2011 werden voorzien van een geolocator. Het in opdracht van Vogelbescherming verrichte onderzoek moet duidelijkheid brengen in trek- en overwinteringsgedrag van boerenzwaluwen. Het ontdekken van pleister- en overwinteringsplaatsen is belangrijk om beter te weten hoe

deze soort beschermd kan worden, hier in Nederland, maar ook in Afrika, waar Vogelbescherming ook actief is om de vogels te beschermen.

Rugzakje

Hoe werkt het? Een geolocator registreert lichtintensiteit over de tijd. Hiermee kan de locatie van de vogel globaal bepaald worden. De chip moet je dan wel uitlezen op een computer, waarvoor de vogel eerst teruggevangen moet worden. De chip weegt 0,7 gram ofwel 3 procent van het lichaamsgewicht. Voor een persoon van 70 kilo, zou dit een rugzak van 2,1 kilo betekenen. Ook bij de zwaluwen wordt de geolocator als een rugzakje bevestigd.

De vrijwillige onderzoekers, allemaal ervaren boerenzwaluwringers, keken in 2012 reikhalzend uit naar de terugkomst van de zwaluwmannen. Die zijn namelijk heel plaatstrouw aan hun broedplaats en de kans op terugvangst is bij hen het grootst. Daarom zijn zij uitgeveroren als geolocator-medewerker. Van de vijftig onderzoeksvogels werden er dit voor-

jaar tien teruggevangen. Twee van hen hadden hun chip verspeeld. Raymond Klaassen is internationaal gerenommeerd expert en begeleidt het Nederlandse tweejarige project. "De heen- en terugreis van een boerenzwaluw is vol risico's. Of de vogels die we niet hebben teruggevangen zijn overleden, niet gebroed hebben of een andere nestplaats hebben gekozen, blijft de vraag."

Klaassen en zijn vrijwillige onderzoekers waren zeer gelukkig toen bleek dat er van alle acht geolocators door de computer goede informatie was te halen. Vijf van de zwaluwen bleken naar Congo en Kameroen te zijn gevlogen, bekende overwinteringsgebieden. De andere drie zochten de zon op in respectievelijk Zambia, Angola en Botswana. Boerenzwaluwen zitten op meer verschillende plekken dan van tevoren gedacht.

Sahara

Het reisverslag van geolocator 888 uit het Gelderse Oldebroek leest als een jongensboek. De vogel broedt in 2011 in de koestal van boer Cor de Zwaan. Op 15 juli wordt hij gevangen en krijgt een geolocator aangezet. Twee maanden later verlaat hij de stal en vliegt linea recta naar het zuiden. Via Algerije trekt hij de Sahara over en komt 24 dagen na zijn vertrek aan in Angola. Een afstand van 6.600 km. In Angola brengt de zwaluw de winter door en op 12 maart van dit jaar begint hij aan zijn terugreis. Op die tocht volgt hij de kustlijn van West-Afrika naar Europa. In totaal 8.830 km, waarbij driemaal een langere tussenstop wordt gemaakt. De langste is in Zuidoost-Liberia, waar na hevige regenval in het voorjaar een insectenexplosie plaatsvindt. Sinds kort weten we dat veel Europese zwaluwen en gierzwaluwen hier bijeenkomen om zich tegoed te doen aan de overvloed aan voedsel. Bijzonder was dat de boerenzwaluw in eerste instantie halverwege de Sahara terugkeerde. Zulk gedrag was nog niet bekend. Mogelijk is

hij voor een zandstorm uitgeweken. Na 47 dagen arriveert de vogel alsnog in Oldebroek. Het aantal trekdagen bedraagt veertien, wat betekent dat hij gemiddeld 630 km per reisdag heeft afgelegd.

Gestroomlijnde onderzoekers

Ondanks de spectaculaire uitkomsten vroeg Vogelbescherming zich in 2012 af of het onderzoek moest doorgaan. Het gebruik van een geolocator betekent voor een vogel van slechts 18 tot 21 gram toch extra ballast. Inmiddels is er echter een nieuw type geolocator, zonder uitstekende antenne en nog lichter van gewicht. De stroomlijning van de vogel blijft zo beter in tact. In juli 2012 zijn vijftig boerenzwaluwen van de vernieuwde geolocator voorzien. De onderzoekers hopen in 2013 hun reisverslagen te kunnen ontcijferen.

Meer weten? www.vogelbescherming.nl Toets in bij zoeken 'geolocator'. Het geolocator-project kwam mede tot stand door geld dat werd ingezameld tijdens Beleef de Lente 2012.

Deze zwaluw kreeg in 2012 een vernieuwde geolocator mee, zonder de kleine antenne.

Trekroute van boerenzwaluw 888

- Route najaar
- Stopover najaar
- Route voorjaar
- Stopover voorjaar

BOERENZWALUW Hans Peeters

Melkkoeien... en boerenzwaluwen

Samen met haar man en dochter Manon runt José van Balkom biologische boerderij 'De Kerkhoeve' in het Brabantse Helvoirt. Naast 130 melkkoeien, 90 stuks jongvee en 15 Galloways biedt de boerderij gastvrijheid aan een 'kolonie' boerenzwaluwen.

foto: Hans Peeters

Boerin José van Balkom herinnert zich hoe ze veertig jaar geleden op de boerderij kwam wonen en er toen ook al boerenzwaluwen rondvlogen. "Hoeveel het er toen waren, weet ik niet. Ik lette er gewoon minder op, omdat er in die tijd overal zwaluwen rondvlogen. In het Jaar van de Boerenzwaluw (2011) las ik een oproep om boerenzwaluwen te melden en toen ben ik ze eens gaan tellen. Bij het eerste broed-

sel kwam ik aan 36 bezette nesten en bij de tweede ronde zelfs 63. Later begreep ik van vogelkenners dat dit best veel is."

Insectenverdelgers

Honderd legsels op één boerderij is inderdaad een flink aantal. Het betekent dat er op piektijden misschien wel zo'n vijfhonderd boerenzwaluwen rondvliegen! Waar vind je dat nog? De familie Van Balkom is er maar wat blij mee. "Hoor je in het voorjaar boerenzwaluwen kwetteren, dan krijg je vanzelf goede zin", aldus José. Echt rekening hoeven ze niet met de vogels te houden, want op de boerderij zijn plekkjes genoeg om te nestelen. Met het sproeien van de melkstal houdt men zoveel mogelijk rekening met de broedende vogels. 'De Kerkhoeve' is een biologische boerderij en boerenzwaluwen zijn er meer dan welkom. José van Balkom: "In het voorjaar hebben we nauwelijks last van vliegen. Pas later in de zomer, wanneer er een insectenexplosie is, kunnen de zwaluwen het even niet bijhouden." Echtgenoot Jo, dochter Manon en kleindochter Tess prijken tegenwoordig op de pakken frambozenyoghurt van Campina. Ook daar vertellen ze vol trots over 'hun' boerenzwaluwen.

Je kunt op afspraak zelf ook een kijkje komen nemen bij deze boerderij. Kijk op www.bijdeduinboeren.nl bij 'leden'

TEL MEE

Doe ook in 2013 mee aan het tellen van bewoonde zwaluwnesten. Geef ze door op www.jaarvandeboerenzwaluw.nl. Ook wanneer er in een jaar géén boerenzwaluwen op het erf broeden, is het van belang dit door te geven.

Boekentips

't Steenuiltje is een boekje over steenuilen, geschreven voor kinderen van acht tot twaalf jaar. Alle aspecten van het steenuillevens komen aan de orde. Het boekje (60 p.) is aantrekkelijk vormgegeven en voorzien van prachtige foto's. Door zijn informatieve schrijfstijl is het eigenlijk geschikt voor een veel bredere doelgroep. Verkrijgbaar via www.steenuil.nl

Tuinieren voor (wilde) dieren. Platbuik, gammauil, schuimbeestje of paardenbijter. Als een diertje redelijkerwijs kan voorkomen in de gemiddelde tuin, dan komt het aan bod in dit sympathieke boekje. Of je nu een grote of een kleine tuin hebt, landelijk of in de stad: met een paar eenvoudige aanpassingen wordt je tuin een waar paradijs voor dieren en insecten. Barbara Rijpkema, KNNV uitgeverij, Zeist, 2012. ISBN 978 90 5011 4080. Te koop via www.vogelbescherming.nl/webshop

Vogelvragen?

Wij helpen u graag verder met al uw vragen over vogels en hun leefgebied. Bel het Servicecentrum van Vogelbescherming tijdens kantooruren op 030 - 693 7700 of mail info@vogelbescherming.nl.

Populair in de webshop van Vogelbescherming

DUURZAME NESTKAST

Deze nestkast van houtbeton gaat veel langer mee, vanwege het duurzame materiaal: FSC hout gemengd met beton. De invliegopening van 32 mm is ideaal voor koolmezen. Ook verkrijgbaar in 28 mm, voor pimpelmezen.

VOEDERSILO SPECIAAL VOOR DE KLEINTJES

Deze speciale voedersilo 'London' heeft een beschermkooitje waardoor grote vogels zoals duiven, kauwen en eksters geen kans krijgen. Zo kunnen de kleine vogels (mezen, mussen en vinken) ongestoord eten.

VERREKIJKER VAN FORMAAT

Deze Vogelbescherming Stern 8x42 biedt alles wat u van een goede all-round verrekijker mag verwachten: een super scherp beeld, lekker lichtsterk en natuurgetrouwe kleuren. Tien jaar garantie.

SNEL VOGELS HERKENNEN

Handige vogelherkenningskaart met 200 Nederlandse vogels. Deze kleurrijke vouwkaart is waterafstotend en geïllustreerd door Elwin van der Kolk. Gemakkelijk mee te nemen in iedere tas. De meest voorkomende vogels worden getoond met naam, Latijnse naam en het formaat.

www.vogelbescherming.nl/webshop

Tuin vogelvriendelijk inrichten? Kijk op www.vogelsinmijntuin.nl

'Vrienden van de Patrijs'

Peter Kerkhofs, landschapsadviseur bij plattelandsvereniging Hei, Heg en Hoogein: "Een mooie zomeravond op het Brabantse land. Een feest om nog even rond te fietsen.

Helemaal, als plots een koppel patrijzen uit de akkerrand opvliegt. Prachtvogels! Enkele jaren terug was dat ondenkbaar. Toen waren er hier rond Heeze-Leende nog geen akkerranden. Laat staan patrijzen die daar voedsel en een schuilplaats in vonden. Maar de omgeving fleurt op. Met akkerranden, wilde bloemen en wat struweel. Het landschap wint daardoor ook aan kleur en variatie.

Vogels als de patrijs en andere dieren waarderen dat. Agrariërs doen gelukkig enthousiast mee. Het verlevendigt hun percelen. Zo werken we hier met velen aan een mooi en verrassend landschap. Een beetje zoals vroeger, maar aangepast aan de huidige tijd en met volop aandacht voor het moderne boerenbedrijf. Compleet met waardevol groen zoals heggen, singels en een enkele solitaire boom. Hoe we dat in het Brabantse voor elkaar krijgen? Door samen te werken. Als 'Vrienden van de Patrijs'!"

2013: Jaar van de Patrijs
www.jaarvandepatrijs.nl

Het werk van Vogelbescherming Nederland wordt ondersteund door de Nationale Postcode Loterij.

Uw contactpersoon: